

CONSTRUINDO O ESPAZO EUROPEO DE EDUCACIÓN SUPERIOR

/ Comunicado da Conferencia de Ministros con competencias en Educación Superior /

Berlín | 19 de setembro do 2003

PREÁMBULO

O 19 de xuño de 1999, un ano despois da Declaración da Sorbona, os Ministros con competencias en Educación Superior de 29 países europeos asinaron a Declaración de Bolonia. Estableceron importantes obxectivos conxuntos para o desenvolvemento dun Espazo Europeo de Educación Superior coherente para o ano 2010. Na primeira conferencia de seguimento, celebrada en Praga o 19 de maio do 2001, aumentaron o número de obxectivos e reafirmaron o seu compromiso para o establecemento do Espacio Europeo de Educación Superior no 2010. O 19 de setembro do 2003, reuníronse en Berlín os ministros con competencias en Educación Superior de 33 países europeos para analizar os logros atinxidos e establecer as prioridades e novos obxectivos para as próximas etapas con obxecto de acelerar a construción do Espazo Europeo de Educación Superior.

Os Ministros reafirman a importancia da dimensión social do Proceso de Bolonia e de buscar un equilibrio entre a necesidade de se facer máis competitivo e o obxectivo de mellorar as características sociais do Espazo Europeo de Educación Superior para poder así fortalecer a cohesión social e reducir as desigualdades sociais e de xénero tanto a nivel nacional como europeo. neste contexto, os Ministros mantéñense afines na a súa consideración da educación superior como un ben público e unha responsabilidade pública. Fan fincapé na súa convición de que os valores académicos deberían prevalecer en trocos e proxectos de cooperación académica internacionais.

Os Ministros teñen en conta as conclusións dos Consellos Europeos celebrados en Lisboa (2000) e Barcelona (2002) co obxectivo de facer de Europa “a economía baseada no coñecemento, máis dinámica e competitiva do mundo, capaz de medrar de maneira sostíbel con máis emprego de maior calidade e un nivel máis alto de cohesión social” e que reclamaban, á súa vez, máis acción e maior cooperación no contexto do Proceso de Bolonia.

Os Ministros toman nota do Informe de Progreso encargado polo Grupo de Seguimento sobre o desenvolvemento do Proceso de Bolonia entre Praga e Berlín, do Informe Tendencias-III preparado pola Asociación Europea de Universidades (en inglés European University Association, EUA) e dos resultados dos seminarios organizados dentro do programa de traballo entre Praga e Berlín por varios Estados membros xunto con Institucións, organizacións e estudantes de Educación Superior.

Os Ministros toman nota ademais dos Informes Nacionais, que evidencian o significativo progreso atinxido na aplicación dos principios do Proceso de Bolonia. Finalmente, toman nota das mensaxes da Comisión Europea e do Consello Europeo e agradecen o seu apoio na realización do Proceso.

Os Ministros lembran que se farán maiores esforzos para asegurar en xeral vínculos máis estreitos entre os sistemas de educación superior e de investigación nos seus respectivos países. O Espazo Europeo de Educación Superior emerxente se beneficiará das sinerxías co Espazo Europeo de Investigación, fortalecendo así os cimentos da Europa do Coñecemento. O obxectivo é a conservación da riqueza cultural e diversidade lingüística de Europa, baseándose no seu patrimonio de tradicións diversificadas, e o fomento a súa potencial para a innovación e o desenvolvemento social e económico mediante unha maior cooperación entre Institucións Europeas de Educación Superior.

Os Ministros recoñecen o papel fundamental das Institucións de Educación Superior e as organizacións estudiantís no desenvolvemento do Espazo Europeo de Educación Superior. Toman nota da mensaxe enviada da EUA a raíz do Congreso de Institucións de Educación Superior de Graz, as contribucións da Asociación Europea de Institucións de Educación Superior (en inglés European Association of Institutions in Higher Education, EURASHE) e as comunicacións de ESIB – Os Sindicatos Nacionais de Estudiantes en Europa.

Os Ministros acollen con agrado o interese mostrado por parte doutras rexións do mundo no desenvolvemento do Espazo Europeo de Educación Superior, e están particularmente satisfeitos de contar coa presenza en calidade de convidados a esta conferencia de representantes tanto de países europeos que aínda non están adscritos ao Proceso de Bolonia como do Consello de Seguimento do Espazo Común para Educación Superior da Unión Europea, América Latina e O Caribe (EULAC).

PROCESO

Os Ministros ven con satisfacción as diferentes iniciativas tomadas desde o Cume de Educación Superior de Praga para aumentar a comparabilidade e compatibilidade, para facer máis transparentes os sistemas de educación superior e para mellorar a calidade da educación superior europea tanto a niveis nacionais como institucionais. Neste sentido, agradecen a colaboración e compromiso de tódolos socios, Institucións de Educación Superior, estudantes e outras partes interesadas.

Os Ministros destacan a importancia de tódolos elementos do Proceso de Bolonia para o establecemento do Espazo Europeo de Educación Superior e subliñan a necesidade de redobrar esforzos a niveis institucional, nacional e europeo. Sen embargo, para que o proceso avance máis, fíxanse unhas prioridades intermedias durante os dous próximos anos. Redobrar os seus esforzos para promover sistemas eficaces de garantía de calidade, incrementar o uso efectivo do sistema baseado en dous ciclos e mellorar o sistema de recoñecemento de títulos e períodos de estudos.

GARANTÍA DE CALIDADE

Comprobouse que a calidade da educación superior é unha peza fundamental do establecemento do Espazo Europeo de

Educación Superior. Os Ministros se comprometen a apoiar o desenvolvemento continuado dunha garantía de calidade a nivel institucional, nacional e europeo. Destacan a necesidade de desenvolver uns criterios e metodoloxías comúns no campo da garantía de calidade.

Ademais, subliñan que, de maneira coherente co principio de autonomía institucional, a responsabilidade primaria da garantía de calidade da educación superior compete a cada institución, e que esa competencia representa a base da responsabilidade do sistema académico dentro dun marco nacional de calidade. Por conseguinte, lembran que para o ano 2005, os sistemas nacionais de garantía de calidade deben incluír:

- Unha definición das competencias dos órganos e institucións participantes.
- Unha avaliación dos programas ou institucións, que cubra a avaliación interna e externa, a participación de estudantes e a publicación dos resultados.
- Un sistema de acreditación ou certificación ou, no seu defecto, algún procedemento comparábel.
- Participación, colaboración e redes de contacto internacionais.

A nivel europeo, os Ministros piden á Rede Europea para a Garantía de Calidade en Educación Superior (en inglés European Network for Quality Assurance in Higher Education, ENQA), a través dos seus membros e en colaboración con EUA, EURASHE e ESIB, que desenvolva un conxunto común de normas, procedementos e directrices para a garantía de calidade, que examine a forma de asegurar un sistema de análise entre iguais que sexa apropiado para a garantía de calidade, que se poda aplicar só ou conxuntamente con axencias ou órganos de acreditación, e que informen aos Ministros a través do Grupo de Seguimento no 2005. Se terá en conta a experiencia e o coñecemento de outras asociacións e redes de garantía de calidade.

ESTRUTURA DOS ESTUDOS: ADOPCIÓN DUN SISTEMA BASEADO ESÉNCIALMENTE EN DOUS CICLOS PRINCIPAIS

Os Ministros ven con satisfacción que se estea acometendo unha reestructuración comprensiva da paisaxe da educación superior en Europa, partindo do seu compromiso con unha sistema de dous ciclos plasmado na Declaración de Bolonia.

Tódolos Ministros se comprometen a que a aplicación do sistema de dous ciclos estea iniciado para o 2005. Os Ministros subliñan a importancia da consolidación dos logros atinxidos até agora e dunha maior comprensión e aceptación dos novos títulos a través de reforzar o diálogo dentro das institucións e entre as mesmas e as empresas e empresarios. Os Ministros animan aos Estados membros a que elaboren para o seu sistema de Educación Superior un marco de títulos comparabeis e compatibeis, co fin de describir estes en termos de cantidade de traballo, nivel, resultados de aprendizaxe, competencias e perfil. Se comprometen a elaborar un marco global de títulos para o Espazo Europeo de Educación Superior.

Dentro destes marcos, os títulos deben ter distintas saídas definidas. Os títulos de primeiro e segundo ciclo deben ter orientacións distintas á vez que varios perfís para dar acollida a diversas necesidades individuais, académicas e do praza laboral. Os títulos do primeiro ciclo deben dar acceso, no sentido da Convención de Recoñecemento de Títulos de Lisboa, a programas

de segundo ciclo. Os títulos de segundo ciclo deben dar acceso aos estudos de doutorado. Os Ministros convidan ao Grupo de Seguimento a que determine se a educación superior de ciclo corto (en inglés, shorter higher education) pode vincularse co primeiro ciclo dunha rede de títulos para o Espazo Europeo de Educación Superior, e se é así, como se pode levar a cabo a súa integración en dita rede. Os Ministros destacan o seu compromiso coa necesidade de facer que a educación superior sexa igualmente accesíbel para todos, en función de capacidade, utilizando tódolos medios apropiados dispoñíbeis.

PROMOCIÓN DA MOBILIDADE

A mobilidade dos estudantes e do persoal académico e administrativo constitúe a base para o establecemento dun Espazo Europeo de Educación Superior. Os Ministros subliñan a súa importancia en ámbitos académicos, culturais, políticos, sociais e económicos. Ven con satisfacción o feito de que, desde a súa última xuntanza, as cifras de mobilidade incrementaron, grazias tamén ao apoio significativo dos programas da Unión Europea, e lembran dar os pasos necesarios para mellorar a calidade e cobertura dos datos estatísticos sobre a mobilidade estudiantil. Reafirman a súa intención de facer todo o posíbel para eliminar tódolos obstáculos á mobilidade dentro do Espazo Europeo de Educación Superior. Os Ministros tomarán as medidas necesarias para que os empréстамos e bolsas nacionais sexan transferíbeis, có obxectivo de promover a mobilidade estudiantil.

SISTEMA DE CRÉDITOS

Os Ministros fan fincapé no importante papel xogado polo Sistema Europeo de Transferencia de Créditos (ECTS) para facilitar a mobilidade estudiantil e o desenvolvemento dun currículo internacional. Toman nota de que o sistema ECTS se está a converter nunha base xeralizada para os sistemas nacionais de créditos. Apoian a continuación do traballo neste campo para que o sistema ECTS se converta non só nun sistema de transferencia de créditos se non en un de acumulación dos mesmos, que se poda aplicar de maneira constante a medida que se desenvolve dentro do Espazo Europeo de Educación Superior emerxente.

RECOÑECEMENTO DE TITULACIÓNS:

ADOPCIÓN DUN SISTEMA DE TITULACIÓNS QUE SEXAN FÁCILES DE ENTENDER E DE COMPARAR

Os Ministros destacan a importancia da Convención de Recoñecemento de Lisboa, que habería de ser ratificada por tódolos países que participan no Proceso de Bolonia, e piden tanto ás redes ENIC e NARIC como ás Autoridades Nacionais competentes que fomenten a aplicación da Convención.

Marcan como obxectivo que cada estudante que se gradúe a partir do 2005 reciba de maneira automática e gratuíta o Suplemento Europeo ao Título. Este debe redactarse nun idioma europeo de uso extendido. Apelan ás institucións, empresas e empresarios a que aproveitan plenamente o Suplemento Europeo ao Título, para que poidan quitar o máximo proveito do maior grao de transparencia e de flexibilidade dos sistemas de titulacóns de educación superior co obxectivo de fomentar a empregabilidade e de facilitar o recoñecemento académico para etapas de estudos posteriores.

INSTITUCIÓNS DE EDUCACIÓN SUPERIOR E ESTUDANTES

Os Ministros acollen con satisfacción o compromiso das Institucións de Educación Superior e dos estudantes ao Proceso de Bolonia e recoñecen que o éxito a longo prazo do Proceso depende da participación activa de tódolos socios no mesmo.

Conscientes da contribución que poden aportar unhas institucións fortes ao desenvolvemento económico e social, os Ministros aceptan que as institucións deben ter competencias para tomar decisións relacionadas coa súa organización interna e administración. Os Ministros piden ás institucións que se aseguren de que as reformas se integren plenamente nas funcións e procesos básicos institucionais.

Os Ministros toman nota da participación constructiva das organizacións estudiantís no Proceso de Bolonia e destacan a necesidade de incluír aos estudantes de maneira continua e desde un primeiro momento nas accións do futuro.

Os estudantes son socios plenos no goberno da educación superior. Os Ministros notan que boa parte do Espazo Europeo de Educación Superior conta con medidas legais nacionais para asegurar a participación estudiantil. Ademais, piden ás institucións e organizacións estudiantís que identifiquen posibles maneiras de aumentar a participación real de estudantes no goberno da educación superior.

Os Ministros destacan a necesidade de que os estudantes conten con condicións axeitadas para estudar e para vivir, para que poidan rematar os seus estudos nun prazo apropiado, sen ningún tipo de obstáculo relacionado co seu contorno socioeconómico. Fan fincapé tamén na necesidade de conseguir máis datos comparativos sobre a situación social e económica dos estudantes.

A PROMOCIÓN DA DIMENSIÓN EUROPEA NA EDUCACIÓN SUPERIOR

Os Ministros toman nota de que, despois do chamamento que fixeron en Praga, se están a desenvolver módulos, cursos e currículos adicionais con contidos, orientación ou organización europeos. Toman nota de que Institucións de Educación Superior de varios países europeos tomaron iniciativas para compartir os seus recursos académicos e tradicións culturais para promover o desenvolvemento de programas de estudo integrados e títulos conxuntos nos niveles de primeiro, segundo e terceiro ciclo.

Ademais, subliñan a necesidade de asegurar un período importante de estudo no estranxeiro nos programas de titulación conxunta, acompañado da provisión axeitada para diversidade lingüística e aprendizaxe de idiomas, para que os estudantes poidan realizarse plenamente encanto á súa identidade, cidadanía e empregabilidade europeas. Os Ministros lembran actuar a nivel nacional para eliminar os obstáculos legais ao establecemento e recoñecemento destes títulos e para apoiar de maneira activa o desenvolvemento e garantía axeitada de calidade dos currículos integrados correspondentes a titulacións conxuntas.

A PROMOCIÓN DO CARÁCTER ATRACTIVO DO ESPAZO EUROPEO DE EDUCACIÓN SUPERIOR

Os Ministros lembran que hai que reforzar o carácter atractivo e aberto da educación superior europea. Confirman a súa disposición para seguir desenvolvendo programas de bolsas para estudantes de terceiros países. Os Ministros declaran que os trocos transnacionais en educación superior deben gobernarse baseándose na calidade académica e os valores académicos, e lembran traballar en tódolos foros apropiados con tal fin. Tales foros deben incluír a participación dos axentes sociais e econó-

nicos sempre que dita participación sexa axeitada. Abren os seminarios e conferencias de Bolonia a representantes rexionais doutras partes do mundo para fomentar a cooperación con ditas rexións.

APRENDIZAXE AO LONGO DA VIDA

Os Ministros subliñan a importancia da contribución da educación superior no proceso de converter en realidade o concepto do aprendizaxe ao longo da vida. Están tomando medidas para alinear o seu político nacional para poder cumprir este obxectivo e instan ás Institucións de Educación Superior e a todos os participantes a que melloren as posibilidades para o aprendizaxe ao longo da vida a nivel educativo superior, incluíndo o recoñecemento de coñecementos previos. Destacan o feito de que este tipo de acción debe ser unha parte íntegra da actividade educativa a nivel superior.

Ademais, os Ministros piden aos que traballan sobre os marcos de títulos para o Espazo Europeo de Educación Superior que inclúan a ampla gama de camiños, oportunidades e técnicas flexibeis de aprendizaxe, e que aproveiten de maneira axeitada os créditos ECTS. Subliñan a necesidade de mellorar as oportunidades para tódolos cidadáns, en función das súas aspiracións e capacidades, para que sigan os camiños de aprendizaxe ao longo da vida dentro da educación superior.

ACCIONES ADICIONAIS:

O «EEES» E O ESPAZO EUROPEO DE INVESTIGACIÓN, DUAS COLUMNAS DA SOCIEDADE BASEADA NO COÑECEMENTO

Conscientes da necesidade de promover vínculos máis estreitos entre o Espazo Europeo de Educación Superior e o Espazo Europeo de Investigación nunha Europa do Coñecemento, e da importancia da investigación como parte íntegra da educación superior en toda Europa, os Ministros estiman necesario superar o enfoque actual sobre os dous ciclos principais da educación superior e incluír o nivel de doutorado como o terceiro ciclo do Proceso de Bolonia. Destacan a importancia da investigación e a formación na investigación, xunto coa promoción da interdisciplinidade para manter e mellorar a calidade da educación superior e para facer a educación superior en Europa máis competitiva en xeral. Os Ministros piden maior mobilidade a nivel de doutoramento e postdoutoramento, e animan ás institucións implicadas a que aumenten a súa cooperación en estudos de doutoramento e a formación de novos investigadores.

Os Ministros farán os esforzos necesarios para facer que as Institucións Europeas de Educación Superior representen un socio aínda máis atractivo e eficiente. Polo tanto, os Ministros piden que as Institucións de Educación Superior reforcen o papel da investigación e a súa relevancia na evolución tecnolóxica, social e cultural, e nas necesidades da sociedade.

Os Ministros comprenden que existen obstáculos para o logro destes obxectivos e que as Institucións de Educación Superior non poden resolver a situación por si soas.

Se require un apoio forte, que debe incluír financiación, ademais das decisións axeitadas por parte dos gobernos nacionais e os organismos europeos. Finalmente, os Ministros afirman que as redes a nivel de doutoramento deben apoiarse para estimular o desenvolvemento de excelencia e para pasar a ser unha das señas de identidade do Espazo Europeo de Educación Superior.

AVALIACIÓN DO PROCESO

Con vistas ás metas establecidas para 2010, agárdase a introducción de medidas para avaliar o progreso logrado no Proceso de Bolonia. Un exercicio de avaliación a medio prazo proporcionaría información fiable sobre os avances reais atinxidos no proceso e facilitaría a oportunidade de tomar medidas correctivas, en caso de que fosen necesarias. Os Ministros encarregan ao Grupo de Seguimento a organización dun proceso de avaliación para o Cume do 2005, e a preparación de informes detallados sobre o progreso e a aplicación das prioridades intermedias establecidas para os dous próximos anos:

- Garantía de calidade.
- Sistema de dous ciclos.
- Recoñecemento de titulacións e períodos de estudos.

Os países participantes estarán, ademais, dispostos a permitir o acceso á información necesaria para a investigación sobre educación superior relacionada cós obxectivos do Proceso de Bolonia. Facilitarase o acceso a bases de datos sobre proxectos de investigación en curso e resultados de investigación.

SEGUIMENTO ADICIONAL A NOVOS MEMBROS

Os Ministros cren necesaria a seguinte adaptación da cláusula do Comunicado de Praga sobre as solicitudes de ingreso de novos membros: os países adscritos á Convención Cultural Europea terán dereito a formar parte do Espazo Europeo de Educación Superior sempre que declaren ao mesmo tempo a súa disposición para perseguir e aplicar os obxectivos do Proceso de Bolonia nos seus propios sistemas de educación superior. Deben incluír nas súas solicitudes de ingreso información acerca de como aplicarán os principios e obxectivos da declaración.

Os Ministros deciden aceptar as solicitudes de ingreso de Albania, Andorra, Bosnia-Herzegovina, Vaticano, Rusia, Serbia e Montenegro, e a antiga República Iugoslava de Macedonia e dar a benvida a estes estados como novos membros, ampliando así o proceso a 40 países europeos. Os Ministros recoñecen que o ingreso no Proceso de Bolonia implica trocos considerables e reformas para todos os países asinantes. Lémbrese que apoiarán aos novos países asinantes neses trocos e reformas, e que os incorporarán dentro de os debates e axudas mutuas que forman parte do Proceso de Bolonia.

ESTRUTURA DE SEGUIMENTO

Os Ministros confían a aplicación de todos os xeitos incluídos no Comunicados, a planificación en xeral do Proceso de Bolonia e a preparación da próxima xuntanza de Ministros a un Grupo de Seguimento formado de representantes de todos os países participantes no Proceso de Bolonia e a Comisión Europea; o Consello Europeo, a EUA, EURASHE, ESIB e UNESCO/CEPES serán membros asesores. Este grupo, que se reunirá dúas veces ao ano, será presidido pola Presidencia Europea, co país anfitrión da seguinte Conferencia de Ministros como vicepresidente. O traballo realizado entre as xuntanzas do Grupo de Seguimento será supervisado por un Comité, presidido tamén pola Presidencia Europea. O comité constará do presidente, o seguinte país anfitrión como vicepresidente, as Presidencias Europeas anteriores e posteriores, tres países participantes escollidos polo

Grupo de Seguimento (nomeados por un ano), o Consello Europeo e, en calidade de membros asesores; o Consello Europeo, EUA, EURASHE e ESIB. Tanto o Grupo de Seguimento como o comité pode convocar grupos de traballo ad hoc en caso de ser necesarios. O traballo de seguimento no seu conxunto contará co apoio dun Secretariado proporcionado polo país anfitrión do seguinte Conferencia de Ministros. Na súa primeira xuntanza despois da Conferencia de Berlín, se lle encarga ao grupo de Seguimento que defina en mais profundidade as competencias do Comité e as tarefas do Secretariado.

PROGRAMA DE TRABALLO 2003 - 2005

Os Ministros piden ao Grupo de Seguimento que coordine as actividades relacionadas co progreso do Proceso de Bolonia de acordo cos temas e accións estipulados neste Comunicado e presenten un informe sobre os mesmos para a próxima xuntanza de Ministros en 2005. Os ministros lembran celebrar a próxima conferencia na cidade de Bergen (Noruega) en maio do 2005.